

Кулінич Наталія Дмитрівна, здобувач кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ

ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ТЕРИТОРІЙ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ОХОРОНОЮ АРХЕОЛОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ

Одним із пріоритетних напрямів у культурній політиці України є захист об'єктів культурної спадщини. Україна протягом тривалого часу немала власної державності, а її культурно-історична спадщина зазнавала цілеспрямованого нищення, тому питання ефективності правових засобів охорони пам'яток архітектури, археологічної спадщини є особливо актуальним.

За підрахунками фахівців, в Україні лише в ХХ ст. знищено близько 10 000 архітектурних об'єктів, які мали історико-культурну цінність. Після здобуття незалежності, під охорону держави було передано понад 140 000 нерухомих пам'яток історії та культури, а саме: понад 64 000 пам'яток археології; понад 54 000 пам'яток історії; близько 7 000 пам'яток монументального мистецтва; понад 15 600 пам'яток містобудування і архітектури [1, с. 180].

У науковій літературі зазначалося, що системного характеру в усіх регіонах України набули порушення з питань охорони та використання культурно-історичної спадщини під час відведення земельних ділянок під забудову та інші комерційні цілі [2, с. 84].

У зв'язку з цим виникає питання щодо визначення особливостей правового режиму територій, пов'язаних з охороною археологічної спадщини, та оцінка його формування у національному законодавстві [3, с. 297].

У чинному законодавстві та науковій літературі такий термін не застосовується, однак вживається поняття «території, пов'язані з охороною культурної спадщини». Згідно ст. 34 Закону України «Про охорону культурної спадщини», до територій пов'язаних з охороною такої спадщини, належать території пам'яток, охоронних зон, заповідників, музеїв-заповідників, охоронювані архітектурні території. Зазначені території належать до земель історико-культурного призначення, включаються до державних земельних кадастрів, планів землекористування, проектів землеустрою, іншої проектно-планувальної та містобудівної документації. Таким чином, виходячи зі змісту статті, території пов'язані з охороною культурної спадщини можна поділити на дві групи. До першої групи – належать території пам'яток, основним функціональним призначенням яких є місцезнаходження пам'ятки. Другу групу – становлять території, які створюються для збереження об'єктів культурної спадщини та її історичного середовища (охоронювані археологічні території, зони охорони пам'яток, території заповідників та музеїв-заповідників та історичні ареали). Отже, на підставі вищезазначеного можна визначити території пов'язані з охороною археологічної спадщини, як сукупність земельних ділянок, як територій об'єктів археологічної спадщини, території які відіграють роль засобу територіальної охорони даних об'єктів: зони охорони археологічних пам'яток, охоронювані археологічні території, заповідники, історичні ареали населених місць.

Оскільки території, пов'язані з охороною археологічної спадщини, є об'єктами особливої охорони, характерним для їх правового режиму є

встановлення обмежень правосуб'єктності осіб щодо здійснення діяльності, яка може впливати на якісний стан цих земель [4, с. 374].

Необхідно зазначити, що законодавство не встановлює конкретного переліку видів господарської або іншої діяльності, які забороняються на території земель історико-культурного призначення, як це передбачено, наприклад для земель природно-заповідного фонду. Для здійснення певних видів використання земель передбачається дозвільна процедура. Так, державна служба з питань національної культурної спадщини надає дозвіл на проведення будівельних, меліоративних, шляхових, земляних та інших робіт на пам'ятках національного значення, в межах територій на яких вони розміщені, та в зоні їх охорони, на охоронюваних археологічних територіях, в історичних ареалах населених місць.

Стаття 37 Закону України «Про охорону культурної спадщини» та ст. 118–123 Земельного кодексу України, передбачають обов'язок потенційних власників або користувачів земельних ділянок погоджувати з відповідним органом охорони культурної спадщини проекти їх відведення. Також потребує погодження з ними зміна власника та користувача земельної ділянки.

Земельний кодекс України не визначає порядку і особливостей використання земель історико-культурного призначення та відсилає до спеціального закону, який до теперішнього часу ще не прийнято. Закон України «Про охорону культурної спадщини» визначає єдиним суб'єктом права власності державу, на пам'ятки археології та території, на яких вони розташовані. Крім того, згідно зі ст. 18 зазначеного закону, знахідки одержані в результаті археологічних досліджень також є державною власністю. У цей час, стаття 19 Закону України «Про археологічну спадщину» регламентує обов'язки юридичних і фізичних осіб, у користуванні або власності яких знаходяться археологічні об'єкти або предмети. З цього положення можна зробити висновок про можливість набуття приватними особами права власності на об'єкти археологічної спадщини та території пов'язані з їх використанням.

Однак у ст. 17 Закону України «Про охорону археологічної спадщини» передбачено, що землі на яких розташовані пам'ятки археології, мають вилучатися, викупуватися у державну власність у встановленому законом порядку, за винятком земельних ділянок, на яких розташовуються пам'ятки археології – поля давніх битв. Передбачуваний порядок ще не прийнятий, тому норма зазначеного закону не працює, оскільки в чинному законодавстві такого порядку немає.

У законодавстві не передбачено спеціальних норм про відповідальність за порушення використання територій, які досліджують, або земель історико-культурного призначення, ст. 53 Кодексу України про адміністративні правопорушення встановлює відповідальність за використання земель, не за цільовим призначенням, невиконання природоохоронного режиму використання земель розміщення, проектування будівництва, введення в дію об'єктів, які негативно впливають на стан земель, неправильну експлуатацію, знищення або пошкодження протиерозійних гідротехнічних споруд.

Стаття 92 Кодексу України про адміністративні правопорушення встановлює відповідальність за порушення правил охорони і використання пам'яток історії та культури.

Стаття 43 Закону України «Про охорону культурної спадщини» встановлює кримінальну відповідальність за вчинення фізичною особою незаконних дій

(пошкодження, руйнування, знищення), що призвели до істотних змін пам'яток, їх територій, охоронюваних археологічних територій, а також їх частин. Самовільне відновлення земляних робіт, або їх продовження після знахідок археологічного характеру також тягне за собою кримінальну відповідальність згідно із законом.

Стаття 298 КК України передбачає кримінальну відповідальність за знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини та самовільне проведення пошукових робіт на археологічній спадщині. Привласнення особою знайденого або такого, що випадково опинилося в неї, чужого майна, яке має особливу історичну, наукову, художню чи культурну цінність, а також скарб, передбачає кримінальну відповідальність відповідно ст. 193 КК України.

Отже, правове виокремлення на законодавчому рівні археологічної спадщини як системи національного культурного надбання, потребує формування відповідного специфічного правового режиму територій, пов'язаних з охороною археологічної спадщини. Чинне законодавство про охорону археологічної спадщини на сьогоднішній день не створює відповідної нормативно-правової бази, здатної забезпечити охорону їх територій.

Закон України «Про охорону археологічної спадщини» переважно присвячений врегулюванню наукового дослідження археологічної спадщини. Інші нормативно-правові акти, встановлюють спільні вимоги до правової охорони усіх пам'яток історії і культури та їх територій.

Список використаних джерел

1. Літопис відродження пам'яток // Пам'ятки України, 1998. – № 1. – С. 180–181.
2. Опалько Ю. Збереження культурно-історичної спадщини в сучасній Україні: проблеми та перспективи / Ю. Опалько // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 1 (2). – С. 83–88.
3. Земельне право України : підручник / за ред. О. О. Погрібного, І. І. Каракаша. – Київ : Істина, 2003. – 448 с.
4. Андрейцев В. І. Земельне право і законодавство суверенної України: актуальні проблеми практичної теорії / В. І. Андрейцев. – Київ : Знання, 2007. – 445 с.